

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOYIY MOSLASHUVNING ZARURIYATI

Babyeva D.R.

Toshkent davlat pedagogika universiteti professori

Ochilova X. Sh.

o'qituvchi

Tayanch sozlar: ijtimoiy pedagogika, maktabgacha, ixtisoslashgan soha, falsafa, etika, sotsiologiya, etnografiya, etnopsixologiya, ijtimoiy, nazariy, tarbiya, vazifa, rehabilitatsiya, faoliyat, zamonaviy, etika, axloq.

Ключевые слова: социальная педагогика, дошкольное, профильное направление, философия, этика, социология, этнография, этнопсихология, социальная, теоретическая, образование, миссия, реабилитация, деятельность, современность, этика, мораль.

Key words: social pedagogy, preschool, specialized direction, philosophy, ethics, sociology, ethnography, ethnopsychology, social, theoretical, education, mission, rehabilitation, activity, modernity, ethics, morality.

Hozirda Respublikamizning barcha sohalarida bo'lgani kabi ta'lim borasida ham katta islohatlarni amalga oshirilmoqda. Ijtimoiy tuzilmalarni insonparvarlashtirishda yangi tamoyillarga asoslanish, bozor iqtisodiyoti munosabati qonunlari, mafkuraviy va axloqiy tamoyillarning o'zgarishi ishsizlik, moddiy yetishmovchilik, bolalarning nazoratsizligi, oilalarning ajralib ketish muammolari ham yechimini topishga qaratilgan chora va tadbirlarni ishlab chiqishga asos bo'lmoqda. Bu holatda birinchi navbatda, bolalar, so'ngra esa kattalar ijtimoiy yordamga muhtojdirlar. Bunday sharoitlarda jamiyatning ijtimoiy muammolari bilan bog'liq bo'lgan pedagogik masalalarni hal qiluvchi, uning ijtimoiylashuvi jarayonida shaxsga yordam beruvchi mutaxassis sifatida ijtimoiy pedagogga talab paydo bo'ldi. Har qanday mamlakatning kuchi uning, fuqarolarining ma'naviy yetukligi, intellektual salohiyatga egaligi bilan belgilanadi. Fuqarolarning ma'naviy yetukligi, intellektual salohiyati esa ta'lim tizimining mazmuni, shaxsning har tomonlama shakllanishi uchun xizmat qiluvchi moddiy va ma'naviy shart-

sharoitlarning mavjudligi, jamiyatda qaror topgan ijtimoiy sog‘lom muhit darajasi, ijtimoiy munosabatlar mazmuni, shuningdek, aholining etnopsixologik xususiyatlari, axloqiy qarashlari va hayotiy e‘tiqodlari asosida shakllantiriladi. Ijtimoiy pedagogikaning fan sifatidagi ta‘rifi bir qator baxs-munozaralarga sabab bo‘lmoqda. Har qanday fan bilim sohasi sifatida nazariya va amaliyotning birligi sifatida faoliyat yuritadi. Bu ikki soha doimo bir-birini to‘ldirib keladi va voqelikning mukammallashuviga o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi. Demak, biz ijtimoiy pedagogikani ham fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida o‘rganishimiz lozim. Bundan tashqari ijtimoiy pedagogika ko‘pgina boshqa fanlar (falsafa, matematika, biologiya) kabi o‘quv fani bo‘lib ham xizmat qilishi mumkin. Ijtimoiy pedagogika - ijtimoiy muhitning shaxsni shakllantirishga va ijtimoiy tarbiya muammolariga ta‘siri qonuniyatlarini o‘rganuvchi fandır. Ijtimoiy pedagogika jamiyatni va ijtimoiy munosabatlarni o‘rganadi, insonlar bir-birlari bilan qanday muomalaga kirishishlarini, guruhlarga birlashish sabablarini va jamiyatning boshqa ijtimoiy masalalarini aniqlashga harakat qiladi. Ijtimoiy pedagogika bu muammolarni biroz boshqacha tarzda, uning ilmiy vazifalariga mos ravishda o‘rganadi. Shu bilan birga o‘z rivojlanishida umumiy pedagogikadan ajralib chiqib, u kompleks xarakterga ega bo‘ldi. Hozirda uning nazariy va amaliy faoliyati sohasiga maktabgacha ta‘lim va maktabgacha ta‘limdan tashqari tashkilotlarda tarbiya va qayta tarbiya, “Mehribonlik uylari”, qariyalar uylarida yashovchilarga g‘amxo‘rlik, huquqbuzarlar bilan ishlash va boshqalar kiradi. Ijtimoiy pedagogikaning kompleks xarakteri uning boshqa fanlar bilan munosabatida namoyon bo‘ladi.

Ijtimoiy tarbiya nazariyasini ishlab chiqishda etnografiya va etnopsixologiya ma‘lumotlari ham inobatga olinadi. Etnik xususiyatlarni tarbiyaning aniq vazifa va mazmunini belgilashda, tarbiya tizimini tashkil etishda inobatga olish lozim. Shu bilan birga umuminsoniy tarbiya tamoyillariga mos keladigan, etnosda shakllangan tarbiya usullaridan shu xalq doirasining ijtimoiy tarbiya tizimida foylanish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari ijtimoiylashuv va tarbiyaning ba‘zi bir etnik xususiyatlarini muayyan doirada jadallashtirish va o‘rnini to‘ldirish ham lozimdir. Ijtimoiy pedagogika-shaxsning ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o‘rganish, jamiyatning ijtimoiy muammolarini hal qilish maqsadida ijtimoiy pedagogik faoliyatning samarali usullari, texnologiyalarini ishlab chiqish va ularni qo‘llashga qaratilgan pedagogika sohasi. Shuningdek, ijtimoiy pedagogikaga bola ijtimoiylashuvi qonuniyatlarini o‘rganadigan, mutaxassislarni ijtimoiy tarbiya va ta‘lim usullari hamda texnologiyalar bilan ta‘minlaydigan fan sifatida ta‘rif bersak ham bo‘ladi. Ijtimoiy pedagogikaning sohalari va vazifalari. Ijtimoiy pedagogika bilim sohasi sifatida bir nechta

bo‘limlardan iborat. Bu bo‘limlarda olingan bilimlar ijtimoiy tarbiyani ijtimoiy faoliyat turlaridan biri sifatida xarakterlashga va uni mukammallashtirish bo‘yicha muayyan tavsiyalarni berish imkonini yaratadi. Tarbiyachi – ustoz bo‘lish uchun, boshqalarning aql-idrokini o‘stirishi, ma’rifat ziyosidan bahramand qilish, haqiqiy vatanparvar, haqiqiy fuqaro etib yetishtirish uchun, eng avvalo, tarbiyachining o‘zi ana shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday buyuk fazilatlariga ega bo‘lishi kerak. Kelajak avlodni bilimli, zehqli, sog‘lom, qilib tarbiyalashda, ularning o‘rinlari beqiyosdir. Buning uchun esa bo‘lajak tarbiyachilarda kasbiy sifatlarini shakillantirish va ularni kasbiy faoliyatiga tayyorlash g‘oyat dolzarb muammodir.

Yoshlarning kamol topishi darajasi ko‘pincha o‘qituvchi-murabbiy shaxsining shakllanganligiga ko‘p jihatdan bog‘liqdir. Har qaysi insonda muayyan darajada intellektual salohiyat mavjud. Agar shu ichki quvvatning to‘liq yuzaga chiqishi uchun zarur bo‘lgan barcha shart-sharoit yaratilsa, tafakkur har xil qotib qolgan eski tushuncha va aqidalardan xolis bo‘ladi va har qaysi inson Alloh taolo ato etgan qobiliyat va iste’dodini, avvalo o‘zi uchun, oilasining, millati va xalqining davlatining farovonligi, baxt saodati, manfaati uchun to‘liq baxshida etsa, bunday jamiyat shu qadar kuchli taraqqiyotga erishadiki, uning sur‘at va samarasini, xatto, tasavvur qilish oson emas. Yosh avlodni tarbiyalash va o‘qitish nazariyasi bilan amaliyotning qanday taraqqiy qilib kelganligini bilmay turib, yoshlarni har tomonlama komil inson etib tarbiyalash masalalarini ilmiy ravishda hal qilib bo‘lmaydi. Bu ajdodlarimiz tomonidan isbot qilingan ilmiy – nazariy, falsafiy – tarbiyaviy haqiqatdir. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari “Maktabgacha yoshdagi bolalar ta’lim tarbiyasiga qo‘yiladigan davlat talablari” asosida tuzilgan “Ilk qadam” davlat dasturi bolalarni har tomonlama kamolga etkazish xamda ularni Maktabga tayyorlashni ko‘zda tutadi. Mamlakatimizda ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy munosabatlarning sog‘lomlashuvi jamiyat a’zolari tafakkurida tub ijobiy o‘zgarishlar yaratdi. Sog‘lomlashtirilgan ijtimoiy ong jamiyat hayotida inson omilining ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Ijtimoiy tarbiya nazariyasi ijtimoiy tarbiyaning faoliyat yuritishini tavsiflaydi, tushuntiradi va bashorat qiladi. Ijtimoiy tarbiya nazariyasi ijtimoiy tarbiya filosofiyasidan kelib chiqib, ijtimoiy tarbiya sotsiologiyasi haqidagi ma’lumotlarini inobatga olib individual, guruhli, ijtimoiy sub’ektlar nima ekanligini va ular o‘zaro qanday munosabatda bo‘lishlarini o‘rganadi. Ijtimoiy tarbiya psixologiyasi guruh va insonlarning ijtimoiy psixologik tavsiflari, ularning turli yoshlardagi xususiyatlari asosida ijtimoiy tarbiya sub’ektlarining o‘zaro munosabati samaradorligining psixologik

sharoitlarini aniqlaydi. Ijtimoiy tarbiya metodikasi ijtimoiy tarbiyani maqsadga muvofiq tashkil qilishning yangi usullari va metodlarini ishlab chiqadi.

Insonparvarlik vazifasi shaxsning rivojlanishida o‘z-o‘zini takomillashtirish uchun sharoitlar yaratib beruvchi, ijtimoiy pedagogik jarayonlarni mukammallashtiruvchi, qo‘yilgan maqsad va vazifalarni ishlab chiqishda insoniylikka asoslanishda o‘z ifodasini topadi. Zamonaviy ijtimoiy pedagogikaning insonparvarligi bola va pedagog o‘rtasidagi munosabatlarni qattiqqo‘llik emas, o‘zaro tushunishga asoslanishida ko‘rinadi. Ijtimoiy pedagogning vazifasi bolaning jismoniy, axloqiy va ma‘naviy kuchlarini shakllantirishida, unda jamiyat qabul qilgan xislatlarni tarbiyalashga yordam berishdan iborat. Tarbiyaviy vazifa bolaning jamiyatga qo‘shilishi yoki uning ijtimoiylashuv jarayoni, o‘quv va tarbiya jarayoniga ko‘nikishida ekanligini ko‘zda tutadi. Ijtimoiy - huquqiy vazifaning asosini davlatning bolalarga g‘amxo‘rligi, ularning huquqiy himoyasini tashkillashtirish, muammolarini hal qilishda maslahatlar beruvchi tashkilotlar ishini takomillashtirish tashkil etadi.

Ijtimoiy rehabilitatsion vazifa – nogiron, jismoniy va ruhiy nuqsonlarga ega bolalar bilan tarbiyaviy va o‘quv ishlarini olib borishdir. Bunda asosiy vazifalarni ijtimoiy pedagog bajaradi. Tarbiyaning bola rivojlanishiga ta’siri vaqt o‘tgan sari o‘zgaradi. Bola qanchalik kichik bo‘lsin, tarbiya uning shakllanishiga shuncha ko‘p ta’sir ko‘rsatadi. Vaqt o‘tgani sayin tarbiyaning hissasi kamayib boradi. Bu vaqtda bolaning u yoki bu ijtimoiy qadriyatni tanlashdagi mustaqilligi ortadi.

Borgan sari tashqi tarbiyaviy omillarning ta’siri kamayadi. Biroq boshqa bir jarayon – o‘z-o‘zini tarbiyalash jarayoni rivojlana boshlaydi. Bolaning o‘z shaxsini mukammallashtirish, o‘z-o‘zini rivojlantirish bo‘yicha mustaqil faoliyatini anglashi ortadi. Ma’lumki, o‘z-o‘zini tarbiyalashga ehtiyoj shaxs rivojining eng yuksak shakli hisoblanadi. Bizning modelga binoan insonning o‘z-o‘zini tarbiyalashi ehrom bunyod etish bilan barobardir. Shuning uchun o‘z-o‘zini tarbiyalash jarayoni bir umrga cho‘ziladi.

Tarbiya o‘z-o‘zini tarbiyalash va boshqa ijtimoiy omillarning (madaniy, diniy, tarixiy an’analar, OAV, maktab jamoasi, do‘stlar, bolalar bog‘chasi va boshqalar) ijobiy ta’siri natijasida bolaning jamiyatga integratsiyalashuvining tabiiy jarayonini sodir etadi. Ijtimoiy muhitning ta’siri qanchalik turli bo‘lsa, bola undan shuncha erkin va mustaqil bo‘ladi. Bola ijtimoiylashuvi uning jismoniy va ruhiy rivojlanishining salbiy xususiyatlari bilan qiyinlashtirilishi, bolaning ijtimoiy me’yor va qadriyatlarni o‘zlashtirishi muhitning salbiy ta’siri oqibatida noto‘g‘ri yo‘nalishda ketib qolishi mumkin. Buning natijasida bola me’yoriy ijtimoiy munosabatlardan chetda qolib, maxsus yordamga muhtoj

bo‘lib qoladi. Bunday bolalarning ijtimoiylashuv jarayoni, avvalo, tarbiya orqali amalga oshadi. Biroq buning uchun har bir toifa bolalarning ijobiy jihatlarini faollashtiruvchi tarbiya metodlari va texnologiyalarini ishlab chiqish lozim.

Adabiyotlar:

1. Egamnazarova Sh. M. “Tarbiya ishlar metodikasi” Ilim ziyo.-T.: 2016y.
2. N.M.Qayumova. Maktabgacha pedagogika.- T.: 2018y.
3. D.R. Babayeva, D.F. Xalilova, D.F. Salimova. “Bolalarning ijtimoiy moslashuvi”.-T.: Ilim ziyo zakovat. 2023y.
4. Najmiddinova G. O. “The role and significance of the development of coherent pedagogical speech in children of senior preschool age” // Kazakhstan Republic International University “Silk Road” International conference: “Professionalism: a competency-based approach in education” 208-209 pp.
5. Sadikova, S., & Azamatova, D. (2022). Maktabgacha talimda markazlar faoliyatining pedagogik innovatsion klasteri. Science and innovation, 1(B7), 1138-1143.
6. Toxtasinovna, X. S. (2024). Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni elektron didaktik o‘yinlar vositasida zamonaviy kasblar bilan tanishtirish. Лучшие интеллектуальные исследования, 17(1), 131-135.
7. Babayeva, D. R., & Ochilova, X. S. (2022, October). Maktabgacha yoshdagi bolalarni nutq o‘stirish orqali mustaqil fikrlashga o‘rgatish. In International conferences (Vol. 1, No. 8, pp. 21-23).

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada bolalarning ijtimoiy moslashuvining vazifasi, jismoniy, axloqiy va ma’naviy kuchlarini shakllanishi, jamiyat qabul qilgan xislatlarni tarbiyalash hamda bolalarning ijtimoiylashuv jarayoni, avvalo, tarbiya orqali amalga oshirilishi yoritilib berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье освещаются задачи социальной адаптации детей, формирования их физических, нравственных и духовных сил, воспитания особенностей, принятых обществом, а также процесс социализации детей, прежде всего, через образование.

SUMMARY

This article highlights the tasks of social adaptation of children, the formation of their physical, moral and spiritual strengths, the education of characteristics accepted by society, as well as the process of socialization of children, primarily through education.